

ALLIANCE NUMISMATIQUE EUROPÉENNE EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

PUBLICATION PERIODIQUE - TIJDSCHRIFT

FONDATEURS — STICHTERS

RENÉ DE MARTELAERE

ANTOINE VANDEN BRANDEN

CORRESPONDANCES-BRIEFWISSELINGEN : Secrétaire Général -
Algemeen Sekretaris.

CLABAU, Valère, 16, Square des Chasseurs Ardennais, Bruxelles 4:
16, Ardeense Jagersplein, Brussel 4

COTISATION-BIJDRAGE : Membre Protecteur - Beschermend lid :
150 fr. Membre - Lid : 100 fr. au C.C.P. 8.460.38 de l'Alliance Numis-
matique Européenne à Bruxelles - op P.C.R. 8.460.38 van het Europees
Genootschap voor Munt- en Penningkunde te Brussel.

France : C.C.P. Marseille N° 239805 de P. Dugendre, 2, rue Alphonse
Karr, Nice (A.M.) : 15 NF ou 10 NF.

Nederland : Giro 297361 van J. Schulman, Keizersgracht, 448, Amster-
dam C, met vermelding : voor Eur. Genootschap ; 12 of 8 gulden.

Deutschland : 13 oder 9 DM, auf Postcheckkonto Köln 60.991 von Herrn
Heinrich Pilartz, Klingelpütz, 16, Köln, unter erwähnung : Für Eur.
Verein Münzens.

Les membres d'autres pays versent la valeur correspondante.

Avril 1961

— 4 —

April 1961

ASSEMBLEE GENERALE DE L'ALLIANCE

Sur proposition de la Section de Charleroi, l'Alliance Numismatique Européenne a décidé de tenir son Assemblée Générale annuelle le dimanche 14 mai 1961 à 10 heures, au Château d'Ham-sur-Heure, situé à 10 km. de Charleroi et 5 km. de Thuin. Les participants venant par le train seront pris à 9,30 h. par un pool de voitures qui assumera leur retour à la gare de Charleroi avant 18 heures.

L'ordre du jour est fixé comme suit :

1. Allocution de bienvenue du Président de la Section de Charleroi,
2. Ouverture de l'Assemblée Générale par le Président de l'Alliance,
3. Examen du bilan financier 1960,
4. Rapport des vérificateurs 1960 et désignation des vérificateurs 1961,
5. Elections : Sont sortants et rééligibles, MM. Ausselet, Clabau, De Baeck, de Martelaere et Gijselincx. Sont candidats : MM. Dewit et Taelman.
6. Divers.

Un petit banquet peut être servi au Château pour 100 frs, vins compris, mais les participants sont priés de se faire connaître au plus tôt au Président Ausselet, 22, Quai de Brabant à Charleroi.

L'après-midi sera réservée à la visite de l'Exposition Numismatique organisée au Château par la Section de Charleroi. Les exposants seront présents et se feront un plaisir de guider les visiteurs.

ALGEMENE VERGADERING VAN HET GENOOTSCHAP

Op voorstel van de afdeling Charleroi, heeft het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde besloten zijn jaarlijkse Algemene Vergadering te houden op zondag 14 mei 1961 te 10 uur, in het kasteel van Ham-sur-Heure, op 10 km van Charleroi en 5 km van Thuin. De deelnemers welke de verplaatsing per trein doen, zullen afgehaald worden door een autobrug om 9.30 uur, welke ook hun terugkeer naar het station zal mogelijk maken vóór 18 uur.

De dagorde werd als volgt samengesteld :

1. Welkomwoord door de voorzitter van de afdeling Charleroi.
2. Opening van de Algemene Vergadering door de voorzitter van het Genootschap.
3. Lezing van de financiële balans 1960.
4. Verslag van de commissaris-verificateurs 1960 en aanduiding der commissaris-verificateurs 1961.
5. Verkiezingen :
Zijn uittreidend en herkiesbaar: de Heren Ausselet, Clabau, De Baeck, de Martelaere en Gijsselinck.
Zijn kandidaat: de Heren Dewit en Taelman.
6. Verscheidene.

Een klein banket kan opgediend worden in het kasteel voor 100 Fr., wijn inbegrepen. De deelnemers worden verzocht zich zo vlug mogelijk bekend te maken bij de voorzitter der afdeling Charleroi de Heer Ausselet, 22, Quai de Brabant te Charleroi.

De namiddag is voorbehouden aan het bezoek van de numismatische tentoonstelling ingericht door de afdeling Charleroi in het kasteel. De tentoonstellers zullen aanwezig zijn en het zal hun een genoegen zijn de bezoekers rond te leiden.

NOUVEAUX MEMBRES

NIEUWE LEDEN

ANUS, Luc, 384, Chaussée de Thuin, Anderlues : France et Belgique.
COUTREZ, Ch., rue Huart Chapel, Charleroi : Coll. Gén.
KETELE, P., 14, Maeger Scorrelaan, Knokke : België.
LEBRUN, R., 5, rue des Ecoles, Anderlues : Belgique.
LETERME, A., 70, rue de Wervicq, Comines : Coll. Gén.
MICHIELS, G., 5, Verversdijk, Brugge : Médailles, méreaux et jetons de Bruges.
MINET, M., 126, rue de Mangombroux, Verviers : Coll. Gén.
PERIN, J., 55, rue des Pierres, Bruxelles : Coll. Gén.
STEVENS, A., 64, Keizerlei, Antwerpen : Coll. Gén.
VAN LAERE, 50, Grote Baan, Kermt : goud.
VAN OOSTERWIJCK, P., 31, Oude Kerkstraat, Antwerpen : Alg. Verz.
WEGHSTEEN, M., 3, Westgistelhof, Brugge : België.

LE COIN DU COLLECTIONNEUR

HET HOEKJE VAN DE VERZAMELAAR

De Heer Van Steirteghem, 57, Kerkstraat, St. Gilles-Waas, zoekt te kopen 1 florijn 1790 der Ver. Belgische Staten (liefst in prachtige staat). Voorzijde : « Domini-est-Regnum ».

Keerzijde : « et ipse Dominabitur Gentium ».

Holland : Willem I - 2½ Gulden - 1 Gulden - 5 cent. Willem II - ½ Gulden - 5 cent. Willem III - 1 Gulden - 25 cent (liefst prima staat).

Engeland : Elisabeth II - 1 crown 1959-60 - ½ crown - three pence. Oude Belgische Provincies : Leopold II Kroon 1790-92 (B)russel.

Schrijven met prijsopgave of wel meebrengen op vergadering te Antwerpen om te tonen en overeen te komen.

Monsieur *Grisot*, 20, Quai F. Saguet à Maisons-Alfort (Seine), France, offre au mieux la collection des 29 numéros d'ARETHUSE, publiée de 1923 à 1930, tous en parfait état. De plus, les N° 6 et 15 de cette publication.

Monsieur *Claitte*, P., 7, rue de la République, Tarare (Rhône), France, cède de nombreuses monnaies françaises et diverses, particulièrement en argent. Détail sur demande.

Monsieur *P. Kauch*, 5, Boulevard de Berlaimont à Bruxelles, recherche : 1° tous billets de banque émis au XIXe siècle par : la Banque de Belgique - la Banque de Flandre, la Société Générale pour favoriser le commerce et l'industrie, la Société de Commerce, la Banque Liégeoise et Caisse d'Epargnes, la Banque Le Grelle. 2° Tous billets émis par la Banque Nationale de Belgique avant 1900. 3° Tous billets et monnaies de nécessité émis par les communes (ou institutions locales) belges au cours des guerres 1914-18 et 1940-44. 4° Tous anciens effets de commerce, lettres de change, billets à ordre, reçus, etc.

De Heer *P. Kauch*, de Berlaimontlaan, 5, Brussel, zoekt : 1° Alle bankbiljetten in de XIXe eeuw uitgegeven door : de Banque de Belgique, de Banque de Flandre, de Société Générale pour favoriser le commerce et l'industrie, de Société de Commerce, de Banque Liégeoise et Caisse d'Epargnes, de Banque Le Grelle. 2° Alle biljetten uitgegeven vóór 1900 door de Nationale Bank van België. 3° Alle noodgeld (biljetten en munten) uitgegeven door de Belgische gemeenten (of plaatselijke instellingen) tijdens de oorlog van 1914-1918 en van 1940-1944. 4° Alle oude soorten handelspapier, wisselbrieven, orderbriefjes, ontvangstbewijzen, enz.

MUNTSLAG NEDERLAND EN OVERZEESE GEBIEDSDELEN 1960 EN INDONESIE 1955 EN 1956

Nederland :

2½ gulden - zilver	12.800.000 (1)
25 cent - nikkel	9.000.000
10 cent - nikkel	12.000.000
5 cent - brons	11.000.000
1 cent - brons	40.000.000

(1) Tezamen met de rijksdaalders met het jaartal 1959 in omloop gebracht op 16 januari 1961.

Nederlandse Antillen :

¼ gulden - zilver	240.000
1/10 gulden - zilver	400.000

Suriname :

1 cent - brons	600.000
--------------------------	---------

(geslagen volgens het type van de oude Muntwet 1901).

Bovendien werden op 's Rijksmunt te Utrecht 20.000 stuks cupro-nikkelen munten van 1 Isr. £ voor de staat Israël geslagen.

Indonesië :

1955 - Munt te Wenen - 25 Sen aluminium 25.767.632.

Munt van de Imperial Chemical Industries te Birmingham - 50 Sen Cupro-nikkel 15.000.000.

1956 - Munt te Wenen - 25 Sen aluminium 74.232.368 (2)

Munt van de Imperial Chemical Industries te Birmingham - 50 Sen Cupronikkel 11.000.000 (2)

(2) Met jaartal 1955.

Deze Indonesische munten zijn van hetzelfde type, als die geslagen op 's Rijks Munt te Utrecht (zie Maandblad 1955, Blz. 13), echter zonder de Munt- en Muntmeestertekens.

De bovenstaande gegevens werden ontleend aan de opgaven, welke 's Rijks Muntmeester te Utrecht, de Muntmeester te Wenen en de I.C.I. te Birmingham zo vriendelijk waren ons te verstrekken.

F. J. BINGEN.

ECHOS DU MONDE NUMISMATIQUE

Afrique du Sud :

Le 14 février 1961, le système monétaire décimal sera mis en application. La nouvelle unité monétaire correspondant à 10 shillings du système actuel sera le RAND subdivisé en 100 cents. Durant une période de 18 mois, la dualité sera tolérée. Des nouveaux billets de 1, 2, 10 et 20 Rand sont émis ainsi que des pièces de 2½, 5, 10, 20 et 50 cents en argent et des pièces de 1, ½ cent en bronze.

Les billets et les monnaies d'argent de l'ancien système circuleront donc en même temps que ceux du nouveau système, mais les pièces de bronze (pences) seront rejetées n'ayant pas d'équivalent dans la nouvelle monnaie. Un nombre très limité de pièces d'or de 1 et 2 RANDES sera frappé à l'intention des collectionneurs. Pour les banques la dualité monétaire n'existera pas. Des nouveaux timbres-postes seront également émis avec la nouvelle monnaie.

Allemagne :

Des nouvelles pièces d'or viennent d'être frappées à l'occasion du 85e anniversaire de naissance du chancelier Conrad ADENAUER « père de la patrie germanique ». Il s'agit de pièces commémoratives en « Ducat » comme il a déjà été frappé en 1955, et dont la plus grosse est de 30 ducats (1 ducat = 3 gr. 45 à 0,980 environ de fin).

Argentine :

Une nouvelle pièce de 1 Peso est frappée à l'occasion du 150e anniversaire de la révolution de mai. 1 Peso 1.6 gr. 50 Nickel. Module 25. Tranche striée a/.25 de Mayo « 1810-1960 » R/ Armes argentines entourées de la légende República Argentina un peso.

Autriche :

Depuis le 2 janvier 1961, une nouvelle pièce de 5 shillings est émise. 5 Schilling : 5 gr. ; 2,0640 argent ; 0,360 cuivre. Module 23 ½. A/ Armes autrichiennes sur lesquelles repose le chiffre 5 surmontée du mot Schilling, accosté du millésime 1960 de part et d'autre, en dessous deux branches de lauriers. R/ Cavalier entouré de la légende « République Oesterreich » Tranche cannelée.

France :

Les nouveaux billets de 500 N/F à l'effigie de Molière sont mis en circulation dès à présent. LA REUNION : émet des nouveaux billets de 5.000 francs.

Iraq :

La république répudie l'ancienne monnaie royale et n'accorde plus pouvoir légal à compter du 6 janvier 1961, qu'aux billets et pièces aux armes de la république et émis par le Central Bank of Iraq.

Italie :

En raison de l'existence paraissant maintenant suffisante dans la circulation de la pièce d'argent de 500 liras, la coupure en billet de la même valeur est retirée de la circulation et son échange doit cesser pour le 1er janvier 1962.

Pakistan :

Depuis le 15 janvier la roupie du Pakistan se divise en 100 unités dénommées « PAISAS », à l'instar de l'Inde, qui avait adopté le système décimal dès 1957. Les anciennes subdivisions en « Annas », « pies », « pice », ne seront plus employées.

U.R.R.S. :

Depuis le 1er janvier 1961, le rouble vaut 10 fois plus que précédemment : le nouveau rouble équivaut à 0 gr. 987.112 d'or et 90 Kopecks suffiront pour représenter 1 dollar U.S.

N.B. Pour se procurer les nouveautés ci-dessus, il convient de s'adresser à l'organisme émetteur.

NOUVELLES DES SECTIONS NIEUWS UIT DE AFDELINGEN

AFDELING ZUID-WEST-VLAANDEREN

Bijeenkomst van 19 februari 1961

19 februari was de vooropgezette datum om het numismatische jaar in het Kortrijkse te beginnen en er mag gezegd worden, de opkomst was zéér belangrijk, gezien de vergaderzaal volzet was.

Na een welkomstwoord, kas- en jaarverslag, werd medegedeeld dat ons aller verzamelvriend Heer Daniel DEKNUDT, ons was ontvallen op 31 december 1960. Ter zijner nagedachtenis werd door allen, rechtstaande, enkele ogenblikken van ingetogen stilte bewaard, omdat hij die niet meer is, véél te vroeg is heengegaan.

Na verrekening van het afdelingslidgeld, de steunkaarten en terugbetaling van het geleende geld, werd aan allen dank gezegd, om hun goede streven. De afdeling is zodoende een stencilmachine rijker geworden.

Enkele mooie munten, te koop aangeboden, vonden hun nieuwe eigenaar en in de algemene bespreking die volgde, kwam vooral de vraag naar voren : waar blijft onze Heer Voorzitter, met de aanvulling van zijn werk over de Belgische munten. Méérdere leden waren de mening toegedaan, dat dit werk te lang uitblijft.

De ruilbeurs was echt druk, want menig verzamelaar kwam « gangbaar geld » te kort, om zich de « de oude munten van zijn keuze » aan te schaffen.

AFDELING GENT

Op zondag 22 januari 1961, van 10 tot 12 uur, in het lokaal Hotel « Britannia », greep de gewone maandelijkse vergadering plaats onder de leiding van de Heer Martiny, voorzitter. Er waren 21 deelnemers : negentien leden, de Z.E.H. De Potter en de Heren Biliet, Boes, Boussauw, Callaert, Deene, de Meyer, De Wilde, Haeck, Herremans, Jacobsen, Lippens, Martiny, Pipeleers, Rouquaert, Van der Cammen, Van de Velde, Van Driessche en Van Vaerenbergh, alsook twee bezoekers, de Heren Evrard, van de afdeling Antwerpen, en de Heer De Bie.

De Voorzitter deed enkele mededelingen van administratieve aard, die door de leden werden besproken. Drie munten en penningen, giften van leden, werden onder de aanwezigen uitgeloot. Daarna grepen talrijke ruilverhandelingen plaats.

SECTION DE CHARLEROI

Réunion du 22 janvier 1961

La séance est ouverte à 10 h. 15 sous la présidence de Monsieur l'Avocat Ausselet.

Sont présents MM. Ausselet, Coutrez, Devillers, Hanus, Négleman, Terroir, Van Overberg, Yernaux.

Grande animation au point de vue échanges et transactions relatifs aux monnaies, surtout modernes.

On continue l'examen des questions relatives à l'organisation de l'assemblée générale et de l'exposition qui se tiendront en mai au Château de Ham-sur-Heure, lez Charleroi.

Les récents événements ont sensiblement ralenti l'activité numismatique, et peu de nouveaux achats sont signalés.

Le Président exhibe un lot imposant de merveilleuses monnaies rares en argent du 16e siècle, notamment de superbes testons et demi-testons français et milanais de Louis 12 et de François 1er, ainsi que des piéforts rarissimes de Henri IV et quelques monnaies de la Ligue des environs de 1590.

A midi, la séance est levée, et chacun part content de sa matinée passée agréablement.

SECTION DE CHARLEROI

Réunion du 20 février 1961

La séance est ouverte à 10 h 15 sous la présidence de Maître Ausselet. Sont présents MM. Coutrez, Devillers, Gamache, Hanus, Lebrun, Négleman, Terroir, Van Hooland père et fils, Van Overberg et Yernaux.

Le Président nous parle de son récent voyage à Paris où il n'a, hélas, pas découvert d'intéressantes monnaies.

Quelques mots ensuite au sujet de la réunion de mai, qui coïncidera avec l'assemblée générale annuelle; la totalité des membres présents estime que, dans les conditions proposées, il est de loin plus intéressant, tant au point de vue présentation des collections exposées qu'au point de vue matériel et folklorique, le château de Ham-sur-Sambre présente un avantage incontestable sur n'importe quel autre immeuble sis à Charleroi même.

Les nouvelles acquisitions, peu nombreuses, circulent de main en main, notamment un taël du Yun-Nan de 1906, très rare.

Chacun ayant apporté les doubles qu'il possède, de nombreux échanges, profitables à tous, terminent cette séance, levée à 11 h. 45, et chacun rentre satisfait.

SECTION DE BRUXELLES

Réunion 2 février 1961

La séance est ouverte par le Président CLABAU. Sont présents: M.M. Bogaert, Clabau, Colaert, Corbisier, De Grave, Dehoze, De Mey, Dewit, Doguet, Grollet, Grijsen, Gurnet, Hayois, Herbiet, Hoebrechts, Hoérée, Larcier, Lermyte, Lecocq, Louckx, Maes, O'Kelly, Peyck, Plasschaert, Saelens, Stampaert, Tollenaere, Van Leynseele, Van Lul, Verleye, Perin, et fils, Bruijninx (Excusé), Haeck, A. A. (Excusé).

Les nouveaux membres MM. DEHOZE et GURNET, déjà annoncés, et PERIN de Bruxelles, sont présentés à l'Assemblée. Les souhaits de bienvenue leur sont adressés.

M. CLABAU donne ensuite une situation financière détaillée de l'Association pour 1960 d'où il résulte un statu quo légèrement amélioré par rapport à 1959. M. COLAERT, en son nom et en celui de M. DOGUET, tous deux vérificateurs de la comptabilité du 2e semestre 1960, donne lecture du Procès-verbal de vérification et propose à l'Assemblée de donner décharge au Comité pour la gestion écoulée. Des applaudissements répondent affirmativement à cette proposition. Le Président remercie l'Assemblée et les vérificateurs pour le travail effectué.

Après le tirage au sort qui fait quelques bénéficiaires, il donne connaissance des avis de la Commission Spéciale qui s'est réunie le 26 janvier dernier. Cette Commission suggère de maintenir la marche actuelle de l'Association et la discipline de l'ordre du jour:

- avant 20 heures, débats individuels et libres,
- 20 heures, ouverture de la séance et communications administratives,
- 20,30 h., conférence ou causerie éventuelle,
- 21 heures, levée de séance, suivie de débats libres.

Il est bien entendu que cet horaire n'est pas rigide et que des modifications peuvent y être apportées, d'abord suivant qu'il y a conférence ou pas, et suivant les nécessités.

Ces avis sont adoptés.

Le Président communique alors le contenu d'une lettre de M. HAECK qui pour des raisons professionnelles et de santé se trouve dans l'obligation de présenter sa démission de Vice-Président. L'Assemblée marque son accord sur la proposition du Président d'envoyer une lettre de remerciements pour les services rendus. Les candidatures à ces fonctions peuvent être envoyées au Président. Elles seront proclamées à la séance prochaine.

Diverses questions sont encore examinées et la séance est levée à 21,15 h.

SECTION DE BRUXELLES

Réunion du 2 mars 1961

Ouverte à 20 heures, par le Président CLABAU, la séance compte les présents ci-après:

MM. Bogaert, Bruijninx, Clabau, Colaert, Corbisier, De Mey, Dewit, Doguet, Geets, Goffin, Grollet, Grijsen, Haeck, Herbiet, Hoebrechts, Hoérée, Karsch, Larcier, Lauriers, Lermyte, Lecocq, Louckx, Maes, Mestdagh, O'Kelly, Perin, Peeters, Peyck, Plasschaert, Saelens, Schindel, Tollenaere, Thienpont, et Madame, Van Leynseele, Verleye.

Le nouveau membre LAURIERS de Nivelles, déjà annoncé, est présenté à l'assemblée et la bienvenue lui est souhaitée.

Mr CLABAU donne alors tous les détails nécessaires pour se rendre à l'Assemblée Générale de l'Alliance Numismatique Européenne et pour rendre visite à l'Exposition, organisée par la Section de Charleroi. Ces détails seront repris par un bulletin prochain de l'Alliance.

Aucun candidat ne s'était fait connaître pour le poste de Vice-Président, le Président annonce qu'au début de la séance Mr BRUIJNINCKX lui a fait part de son désir de poser sa candidature. Proposant à l'Assemblée de passer immédiatement à l'élection du postulant et ce dernier étant élu par acclamations, le Président CLABAU prie Mr Bruijninx de prendre place au Bureau.

On passe ensuite au tirage au sort de cinq lots de pièces et médailles.

Diverses questions sont encore soulevées. Elles seront examinées par le Comité.

La séance est levée à 21 heures et la soirée se termine par les échanges habituels.

AFDELING BRUGGE

Vergadering van 23 januari 1961

Op maandag 23 januari 1961, van 20 tot 22 uur, in het lokaal, Hotel « Wellington » gelegen op het Zand te Brugge, had de eerste vergadering plaats van het jaar. De opkomst was vrij talrijk. Twintig personen waren aanwezig: drie gasten, Mevrouw Ketele, de Heren Vandermeer jr. en Van Lede jr. en zeventien leden van de **Afdeling Brugge**: Mevrouw Verstraete en de Heren Beernaert, Crois, **Callewaert, Denijs, Ketele, Lowagie, Reyntjes, Rotsaert, Seynaeve, Schaevebeke, Taelman, Vandermeer, Van Eeghem, Van Haecke J., Van Lede sr., Van De Walle.**

Lieten zich verontschuldigen: De Heren Axters, Blanckaert, Devos, Koekelbergh, Weghsteen.

Na een paar nieuwe leden te hebben voorgesteld, de Heren Reyntjes, en Ketele, werd overgegaan tot het herkiezen van het bestuur. Met eenparigheid van stemmen werd de Heer Taelman verkozen tot voorzitter van de Afdeling Brugge, terwijl de Heer Vandermeer zich zag herkiezen tot schatbewaarder.

De nieuwe voorzitter dankte al de leden voor het vertrouwen dat zij in hem stelden en verklaarde zijn best te doen om de Afdeling Brugge steeds met raad en daad bij te staan. Hij rekende op de medewerking van al de leden en vroeg in het bijzonder de onmisbare steun van de Heer Denijs, de voorgaande voorzitter. Vervolgens deed de Heer Taelman enkele mededelingen van administratieve aard en maakte de nieuwe leden vertrouwd met de activiteit van het Genootschap in het algemeen. Hij verzocht verder de leden zoveel mogelijk de vergadering bij te wonen daar er altijd iets nuttigs te zien of te leren is.

De Heer Crois nam vervolgens het woord om enkele richtlijnen te verschaffen in verband met het onderhouden van munten. Nadien stelde de voorzitter de kentekens der vergadering ter beschikking van de nieuwe leden.

Daarna werd er, zoals naar gewoonte, druk gepraat en geruild. De nieuwe leden waren ijverig in de weer en menig muntstuk zag zich van eigenaar veranderen. Diegenen die naar hun uurwerk keken waren verrast over de tijd die zo snel en aangenaam was voorbijgegaan.

Vergadering van 27 februari 1961

Op maandag 27 februari 1961, te 20 uur, in het hotel « Wellington » eerste verdiep, gelegen op 't Zand te Brugge, had de derde vergadering van het jaar plaats. De opkomst was eerder gering wegens de buitengewoon slechte weersomstandigheden, zodat veel leden afwezig gemeld werden.

De Heer Nuijttens, sekretaris van de Afdeling Kortrijk, met zijn achtbare gade, had echter de moed gevonden om het slechte weder te trotseren en de vergadering bij te wonen. Wij danken hem langs deze weg voor de bijzondere attenties ten opzichte van onze Afdeling.

Voor een twintigtal verzamelaars, hadden zich verontschuldigd: Mevrouw Verstraete A. en de Heren Koekelbergh M. en Dieperinck A., werd overgegaan tot het geven van enkele inlichtingen in verband met numismatische aangelegenheden, die vooral betrekking hadden op de activiteit van het Genootschap en in het bijzonder voor wat de Afdeling Brugge betreft. Sekretaris Taelman had het vooral over het bijwonen van de vergaderingen en hoopte dat al de leden zoveel mogelijk zouden aanwezig zijn.

Vervolgens had door de Heer Taelman een spreekbeurt plaats die handelde over « Het belang van de muntvondsten ». Spreker belichtte vooral de juridische kant van de zaak die hij, aan de hand van wetteksten en passende voorbeelden, iedereen trachtte duidelijk te maken. Wie eigenaar was van een schat, werd breedvoerig uiteengezet op voet van artikel 716 van het Burgerlijk Wetboek. Enkele gevallen die spreker persoonlijk had meegemaakt werden gekommentarieerd en droegen ieders belangstelling weg. Tal van toehoorders stelden dan ook de nodige vragen en de Heer Nuijttens had het vooral over vondsten op privaateen staatsdomein. Ook werd het geval besproken van werklieden, dienstboden en knechten, die, bij toeval, een schat ontdekten. Na de spreekbeurt werd er nog druk geruild en verscheidene leden keerden met een paar nieuwe aanwinsten huiswaarts.

AFDELING ANTWERPEN

Vergadering van 14 januari 1961.

Aanwezig: de Heren Bogaerts, De Bouver, De Gendt, De Louker, de Ruyter, Mej, Desoete, Evrard, Hendrikkx, Herssens, Janssens, Klaessen, Lauwers, Luyten, Marnef, Michiels, Moors, Morin, Naegels, Nicolay, Pittoors, Theys, Vanbaeden, Van Der Veken, Van Haerenborgh, Vanmeerbeek, Van Steirteghem.

Verontschuldigd: de Heren De Baeck (Voorzitter) en Vossaert.

Nieuw lid: de Heer De Clopper.

De Heer W. Herssens, algemeen voorzitter, bijgestaan door de Heer P. Pittoors, ondervoorzitter, opent de vergadering te 15,10 uur.

Een nagedachtenis werd gewijd aan de Heer Schelles onlangs overleden.

Zeer geslaagd en buitengewoon interessant was de voordracht van de Heer Pittoors over: « Wat kan verzameld worden in de Numismatiek » waarvan hierna de korte inhoud:

Eerst de bepaling van numismaat: het is de verzamelaar van munten of penningen die naar de geschiedenis of andere bijzonderheden zoekt over zijn bijeengebrachte stukken. De numismatiek is dus een liefhebberij met onbeperkte mogelijkheden voor iedereen.

Griekenland, over ongeveer 2.700 jaar, is de uitvinder van het muntplaatje in goud, zilver en brons, door de staat gewaarborgd.

De Romeinen werden de eerste navolgers en zij verspreidden hun munten over gans Europa.

Karakteristiek: op de oude geldstukken vindt men doorgaans plaats en naam van de muntmeester terug.

In de feodale periode sloegen de adellijke heren zelf hun munten. Spanje, Oostenrijk, Frankrijk en Nederland hebben in onze gewesten een rijke numismatiek nagelaten.

In ons land hebben we sinds 1830 geen last van munttekens. Er is slechts één staatswerkhuis te Brussel, doch moeten wij in acht nemen dat de opschriften tweetalig zijn.

Wij noteren dat iedere munt een historisch document is met economische en soms politieke gevolgen en dient als betaalmiddel.

Penning of medaille. Het is geen moderne uitvinding. De Grieken en de Romeinen hadden er reeds in lood, zilver en goud.

De Middeleeuwen is de bloeiperiode voor de penningen geweest. Wij denken aan Gilde-, Ambachts- en Kloosterpenningen zelfs penningen voor bijna iedere gelegenheid.

Alvorens te eindigen werd er nog gesproken over bankbrieven.

Conclusie.

Het verzamelen van munten en penningen is nog in zijn beginstadium doch deze hobby moet met zorg en methode gebeuren.

Verder niets aanwezig zijnde, wordt de vergadering te 17,30 uur gesloten.

Vergadering van 11 februari 1961

Aanwezig: de Heren Bogaerts, Cuypers, De Baeck, De Clopper, De Louker, de Ruyter, Mej, Desoete, Evrard, Francis, Hendrikkx, Herssens, Janssens, Klaessen, Lauwers, Louwet, Luyten, Michiels, Moors, Morin, Pittoors, Pops, Schougol, Vanbaeden, Van Haerenborgh, Van Heesvelde, Vanmeerbeek, Van Steirteghem, Vossaert.

Nieuw lid: de Heer Van Oosterwijck.

De Heer P. De Baeck, voorzitter, bijgestaan door de Heer J. Pittoors, ondervoorzitter, opent de vergadering te 15.00 uur.

De bijeenkomst werd ingezet met een uitvoerig debat over de laatste tentoonstelling in de Kredietbank en besloten met de gebruikelijke ruil onder de leden.

Verder niets aanwezig zijnde, wordt de vergadering te 17,30 u. gesloten.

LES MÉDAILLES DE LA PRINCEPESSE DE LIÈGE

(suite)

22. 1726. Le Roi gouvernant par lui-même selon les maximes de son bisaïeul Louis XIV. Or. Bronze. 41 mm.

Droit. Buste de Louis XV à droite, cheveux longs et bouclés, le cou et la poitrine nus.

Revers. EXEMPLAR REGNI (« Le modèle du gouvernement »).

Louis XV, revêtu de ses habits royaux, la tête nue, debout devant le trône où sont déposés la couronne, le sceptre et la main de justice, reçoit le globe que lui remet Minerve ; la déesse lui montre en même temps, de son bras gauche la Renommée qui vole au milieu et au-dessus d'eux en sonnant de la trompette et apporte le médaillon de Louis XIV.

Exergue : AVITUM REGIMEN RESTITUTUM (« Le régime ancestral rétabli »). Signé, au-dessus de la plinthe, à droite : DU VIVIER F. NOCQ, p. 162, n° 87.

23. Naissance des Dames de France. Or. Argent. Bronze. 41 mm.

Droit. Bustes en regard de Louis XV et de Marie Leczinska.

Revers. FECUNDITAS AUG.

Figure de femme, drapée à l'antique, debout de face, tenant un jeune enfant sur chaque bras.

Exergue : GEMELLAE REGIAE - NATAE XIV. AUGUSTI - MDCCXXVII, en trois lignes.

Droit et revers signés : DU VIVIER F.

H. NOCQ, p. 166, n° 93.

24. 1728. Bombardement de Tripoli. Or, Cab. de Paris, n° 2436.

Droit. Buste à droite de Louis XV, à la grosse mèche.

Revers. TUNETUM SUPPLEX TRIPOLIS INCENSA (« Incendie de Tunis et de Tripoli »).

Neptune, de profil à droite, élève de la main droite son trident enflammé sur les deux villes vaincues qui font des gestes d'effroi et de supplication.

Exergue : 1728.

H. NOCQ, p. 167, n° 97.

Le bombardement de Tripoli eut lieu le 19 juillet 1728, les pirates n'ayant pas acquitté leur tribut annuel au Roi de France.

25. (1730). Le pont de Compiègne. 54 mm. Paris, Cabinet des Médailles : or, n° 2326.

Buste à droite du Roi, tête et cou nus, lauré, cheveux courts et bouclés, formant un gros rouleau devant l'oreille, draperie.

Revers. COMPENDIUM ORNATUM ET LOCUPLETATUM (« Compiègne orné et enrichi. Le pont de Compiègne vu de face au milieu de la pièce, au premier plan ; à droite et à gauche, deux urnes versantes sur lesquelles on lit : ISARA et AXONIA, mêlant leurs eaux dans la rivière.

Exergue : PONTE NOVO - ISARAE IMPOSITO - MDCCXXX. H. NOCQ, n° 114.

26. (1737). Réunion de la Lorraine à la France. Bronze. Paris, Cab. des Méd., n° 2674.

Buste du roi à droite, tête nue, cheveux relevés sur le front, grosses boucles cachant la tempe, la joue et l'oreille ; habit à boutons, grand cordon et sautoir.

Revers. MINERVA PACIFERA (« Minerve la Pacificatrice »).

Le Roi, costumé à l'antique, nu tête, le bras droit appuyé sur un bouclier aux trois fleurs de lis, est assis sur un trône élevé de deux marches et sous un dais drapé ; la Lorraine lui présente son écusson, conduite par Minerve cuirassée et casquée, qui, debout derrière elle, tient un caducée de la main gauche.

Exergue : LOTHARING. ET BAR. - REGNO ADD. - MDCCXXXVII. H. NOCQ, n° 125.

Nous ne citons évidemment ici que les médailles les plus remarquables de Jean DUVIVIER. On sait que l'œuvre de cet artiste comporte notamment 61 médailles au Cabinet de France ; les coins de 25 d'entre elles sont conservés à la Monnaie de Paris.

Jean DUVIVIER épousa Louise Vignon, dont il eut 17 enfants, parmi lesquels il y a lieu de signaler Pierre Simon Benjamin DUVIVIER, né en 1730, et mort à Paris en 1795, et qui fut graveur de la Monnaie Royale sous Louis XVI.

Jean Duvivier exposa aux Salons de Paris en 1737, 1739, 1740, 1746, et 1750. Vers 1738, J. DUVIVIER se querella avec Bouchardon, qui, jusque-là, lui avait toujours fourni les sujets et les compositions à graver sur les médailles du Roi. A la suite de ce dissentiment, DUVIVIER perdit la faveur de la Cour et fut obligé, pour gagner sa vie, de graver des sceaux et des estampes. De cette période, date une médaille de la ville de Rouen, représentant Mercure répandant sur la ville le contenu d'une corne d'abondance. Mais, en 1743, Jean DUVIVIER regagna la faveur royale et en 1747, reçut commande de l'Académie de Peinture et de Sculpture, pour la gravure d'une médaille ou d'un sceau, qui devait porter au droit la tête du Roi, entourée de l'inscription : « Protecteur de l'Académie ».

L'œuvre de notre artiste est vraiment très considérable. Il grava plus de 400 coins, parmi lesquels on rencontre 17 têtes du Roi de France, à des âges différents, et trois portraits de la Reine.

Outre ces pièces de grand format, J. DUVIVIER est l'auteur de plus de 200 jetons, remarquable par la précision et l'élégance de leur dessin.

Ces qualités sont d'ailleurs des principales caractéristiques de toute l'œuvre de notre artiste. D'excellents auteurs, entre autres BOLZENTHAL, louent la pureté et l'agrément de l'exécution de cette production.

Jean DUVIVIER est le médailleur du règne de Louis XV, comme Warin est celui du règne de Louis XIV. Quoique Duvivier n'atteigne pas la maîtrise de son illustre prédécesseur, il peut, à juste titre, être considéré comme le plus grand médailleur du XVIIIe siècle.

La mort prématurée d'un de ses fils, Pierre-Louis-Isaac, bijoutier de sa profession, affecta profondément Jean Duvivier. Frappé d'apoplexie, notre artiste disparaît le 30 avril 1761, à l'intérieur des galeries du Louvre.

Si DUVIVIER fut un très grand artiste, il fut aussi un homme au caractère entier (NOCQ, p. 44). « Il nous apparaît comme un homme excessif en tout ... Il a dû passer auprès de ses clients, de ses collègues et de ses parents même pour un artiste éminent et un homme respectable, mais peu sociable ».

27. Il convient de signaler ici une médaille liégeoise très intéressante par sa facture, elle est, en effet, coulée et reprise par la suite au burin.

En voici la description :

Droit. Buste de trois quarts à droite, en fort relief avec de fins traits de retouche au burin, de François Lambert de Sélys, grand doyen du Chapitre de Liège.

Revers. Dans le champ, les armes du prélat (d'azur à la croix d'argent chargée de cinq coquilles de sable), placées dans un cartouche de Style Louis XIV et surmontées d'une couronne à neuf perles ; en-dessous, sur une banderolle, sa devise : VIRTUS IN CRUCE (« La Vertu est dans la Croix »).

Cuivre doré.

François-Lambert de Sélys naquit à Liège le 29 août 1668, de François de Sélys, échevin et membre du Conseil Privé, et de Jeanne de Liverlo.

Il fit ses études au Collège liégeois de Louvain puis à Reimset enfin, après avoir suivi des cours de droit à l'Université de Pont-à-Mousson, il y prit ses licences le 6 octobre 1698.

En 1689, le Chapitre de Liège le désigna comme coadjuteur de son oncle Arnold-Philippe de Sélys, et il fut admis en qualité de chanoine gradué.

Dès ce moment, François-Lambert de Sélys fut mêlé au gouvernement de la Principauté et il rendit à son pays de signalés services.

En 1702-1703, il négocia avec les Etats Généraux de Hollande le traité qui sauvegarda la neutralité liégeoise. En 1710, il fut élu grand doyen de la Cathédrale. En 1717, il devint prévôt de Maaseyck, Hansinne, Heusden, et Hilvarenbeck, ainsi que proviseur du Séminaire.

A la mort du prince Joseph-Clément de Bavière (1723), le Chapitre manifesta le désir de confier le pouvoir à un prélat d'origine liégeoise et qui résiderait dans sa capitale. C'est ainsi que de Sélys posa sa candidature à la charge suprême de la Principauté. Mais il rencontra un redoutable concurrent en la personne de Maximilien-Henri, comte de Pottier, grand prévôt de Liège. Devant la difficulté de se départager, les deux concurrents en présence retirèrent leur candidature et d'accord avec le Chapitre, ils convinrent de faire élire au trône épiscopal Georges-Louis de Berghes (7 février 1724).

Ainsi finit la carrière politique de François-Lambert de Sélys. Il disparaît le 14 mars 1729, dans sa ville natale.

Léon NAVEAU est le premier publié cette médaille (Revue belge de Numismatique, 1896, p. 203-210). Cet auteur rapporte une tradition d'après laquelle elle aurait été faite en l'honneur de François-Lambert de Sélys, par le Magistrat de Liège, à l'occasion de la pose de la première pierre de l'Hôtel de Ville (1714). Mais, comme le remarque M. Victor TOURNEUR, cette tradition ne repose sur aucun texte d'archives. LOYENS qui décrit la pierre commémorative en question ne parle aucunement de la médaille. En outre, les archives ne renferment pas de trace d'une somme quelconque payée par la Cité de Liège pour offrir une médaille au grand Doyen.

Ce portrait métallique aurait été exécuté, semble-t-il, vers le moment où de Sélys brigua le siège épiscopal, soit une dizaine d'années après la pose de la première pierre du nouvel Hôtel de Ville.

En 1727, on remarque une suspension de la frappe monétaire en la Principauté de Liège. L'atelier resta inactif jusqu'à la vacance du Siège en 1744. On trouvera dans l'ouvrage de CHESTRET la description des monnaies frappées à ce moment : ce sont des ducats, des écus, des escalins et des liards. Malheureusement on ignore le nom du graveur de ces espèces. L'artiste graveur des monnaies de Jean-Théodore de Bavière nous est également inconnu. En 1763, pendant la vacance du Siège, ce fut Jean-Noël DREPPE, qui se vit chargé par le Chapitre de la gravure de ses monnaies.

A propos de DREPPE, F. STAPPAERTS écrit dans la Biographie Nationale qu'il naquit à Liège en 1744 et mourut en 1783. Cet artiste s'attacha surtout à l'étude des belles productions de Jean DUVIVIER. Je n'ai pas trouvé mention de son œuvre en médaille. Il semble que DREPPE fut principalement actif dans la création de gravures au burin, destinées à orner de nombreux ouvrages imprimés. DREPPE mourut à l'âge de 39 ans.

A ce moment apparaît un graveur en taille douce, médailles et pierres fines, nommé Philippe-Joseph JACOBY. Cet artiste de valeur est né à Liège en 1708 et il meurt en 1793. A 14 ans il devint orphelin. Son tuteur, L. de Thier, l'envoya s'initier à l'art de la gravure chez des maîtres de Cologne.

JACOBY fut un artiste de talent, que les princes-évêques Jean-Théodore de Bavière, Ch. N. A. d'Oultremont et Fr.-Ch. de Velbruck s'attachèrent officiellement. On a de lui de gracieux dessins et des gravures très fines. L'Académie des Beaux-Arts de Liège possède une copie inachevée.

(à suivre)

F. BAILLION.

MONNAIES EN PAPIER DE LEYDE

De tous temps, en période troublée, les métaux nobles et même parfois les vils, viennent à manquer. Ils faut alors avoir recours à des ersatz. C'est ainsi qu'au cours de la dernière guerre nous avons eu des pièces en zinc, en 14-18, en fer et en carton et la révolution française nous apporta le métal de cloche.

Cependant des monnaies non métalliques eurent cours bien auparavant. C'est en 1574 que la ville de Leyde (Provinces-Unies) assiégée par les soudars de Philippe II d'Espagne « frappa » des monnaies de papier.

A cette époque les sièges se faisaient à l'usure et celui de la ville dura 5 bons mois (mai à octobre 1574). Les mercénaires dont les gages étaient impayés faute d'espèces étaient mécontents, c'est pourquoi les autorités firent « frapper » des pièces avec les couvertures des livres religieux de la cathédrale et avec les pages (préalablement collées ensemble pour en faire une espèce de carton) des livres d'église. Des pièces de papier-carton circulèrent ainsi pour 5 et 20 sols comme du bon argent. Ce ne furent hélas pas les seuls soucis des défenseurs de la courageuse cité, la famine se manifesta à tel point qu'une délégation d'habitants demanda à l'un des chefs (Van den Werf) du pain ou la reddition; à quoi celui-ci répondit: "Je ne peut me parjurer, mais si mon corps peut vous être utile, découpez le et servez vous".

De passage en Hollande Benjamin Franklin rendit hommage à Leyde par ces mots « In love of liberty, and bravery in defence of it, she has been our great example ».

DE MEY, J.

KORTRIJKSE NUMISMATIEK

4e Deel : Noodgeld 1914-1918

Noodgeld kan alleen belangstelling inboezemen aan verzamelaars, gezien het in tijden van nood aangemaakt, voor de anderen meestal aan een onaangename toestand doet terugdenken. Kortrijk heeft ook zijn noodgeld. Vooral dat van 1914-'18 is een uitgebreide reeks geworden. Laten we het dan ook eens even nader beschouwen.

Als eerste biljet krijgen we :

Wit papier, zwarte druk, formaat : 155 bij 104 mm ; de tekst is de volgende : in patroon, links en rechts bovenaan witte letter op zwart-witpuntige druk : 1 FRANC. In versiering omvat : BON, en in gravuurschrift : La municipalité de la ville de Courtrai paie au présenteur de ce bon la somme de UN FRANC, valable jusqu'au 1er Mai 1915. Le Bourgmestre, A. Reynaert, Courtrai, le 20 Octobre 1914, voir au verso. Op de keerzijde zien we dan het stadszegel, het gekroond stadsschild met de twee wapenhouders, omgeven door volgende tekst : Ville de Courtrai - Flandre Occidentale. Een stempel in zwarte inkt geeft het handteken van de burgemeester weer onder zijn gedrukte naam. Verder staat vermeld : PAR JOUR / Pour le soldat ... 5 francs, pour le sous-officier ... gedrukt 8 francs maar met de pen verbeterd in 7 francs, pour le Adjudant ... 10 francs, pour le Lieutenant ... 12 francs, dit getal is met inkt doorstreept, pour le Capitaine ... 15 francs, pour le Commandant 20 francs, ook dit getal is met inkt doorstreept, zodat vermoedelijk, zowel aan een luitenant, aan een kapitein of hoger officier enkel 15 frank per dag werd uitbetaald.

Nu volgt een reeks biljetten in kleurendruk, allen van zelfde formaat, 130 bij 85 mm en waarvan de voorzijde voorstelt : In geel en groen het gekroond stadsschild met wapenhouders. Boven het waardecijfer in

bruinrode druk. Het geheel is met bloemen en ranken omgeven en doorvlochten. Stad Kortrijk, 1914 in bandrol en de witte strook voor reeks en nummer, omsluiten twee cirkelvormige beelden, welke het stadhuis en de Broeltorens voorstellen, waarop dan in zwarte en bruine druk de volgende tekst

1 Goed voor een frank 1, Betaalbaar ter stadskas na den oorlog, de stadsschrijver : D'Outreligne - de Burgemeester : A. Reynaert. Op de keerzijde : In grijze, geelbruine en rode druk een bloemenversiering die een kader omsluit welke bevat : Stad Kortrijk 1914. Deze biljetten komen voor met waarden van 1, 2, 5 en 10 frank. Het verschil is enkel daarin gelegen dat het waardecijfer en de eerste regel « Goed voor ... frank », veranderd zijn. Deze biljetten zijn steeds met het zegel der stad voorzien, eens met vlaamse, dan weer met franse tekst. Meestal komen ze nu voor met het woord PAYE doorprikt, als bewijs dat ze bij het binnenvragen voor verder gebruik waren vernietigd. Merk wel op dat het stadszegel steeds op de waardezijde voorkomt en in de meeste gevallen op het waardecijfer van het biljet.

Van formaat 150 bij 92 mm, zijn de waarden van 20 frank welke in die zin zijn uitgevoerd. Blauwe druk op geelbruin veld en steeds schuinlopend herhaald : Stad Kortrijk goed voor 20 frank. In blauwe druk ziet men dan een kader in grieks motief welke op vier cirkels uitloopt, waarin dat dan tweemaal het cijfer 20 en tweemaal de letters KS (dooreengestengeld) voorkomen. In het kader zelf : Stad Kortrijk, Goed voor twintig frank, betaalbaar ter stadskas na den oorlog, De Stadsschrijver D'Outreligne, De Burgemeester, A. Reynaert. Vanaf het woord « betaalbaar » is alles in zwarte druk en beide handtekingen zijn niet heel duidelijk leesbaar. Onder het kader in schriftletter : De namaker wordt door de wet met dwangarbeid gestraft. In kleine letter en blauwe druk, onder het motief 20, rechts Leon Beyaert-Sioen, Kortrijk.

De Keerzijde vertoont een vervormd motiefkader welke volgende tekst weergeeft : Stad Kortrijk - 20 - 1915 en twee gegraveerde rozetten welke het cijfer 20 omsluiten. Alles in blauwe druk op een grijs veld.

Steeds komen de stempels der stad, zowel met vlaamse of franse tekst op de waardezijde voor en meestal tussen de handtekingen van de stadsschrijver en de burgemeester. Deze biljetten zijn genummerd, met een tweemaal voorkomend nummer juist onder Stad Kortrijk aan de voorzijde : echter zonder reeksletter, hetgeen steeds bij de voorgaande series voorkwam.

Voor het vernietigen van deze biljetten werd er een cirkelvormige opening van 8 mm in gemaakt en werden ze doorprikt met het woord « Annulé ».

Het biljet van de hoogste waarde, namelijk 50 frank, is 160 bij 106 mm groot. Op een roodbruin veld van volgende schuinlopende woorden « Stad Kortrijk goed voor 50 frank », een kader in grieks motief in rode druk op vier cirkels uitlopend, welke tweemaal 50 en tweemaal SK insluiten. In het kader zelf « Stad Kortrijk », tweemaal het reeks nummer zonder reeksletter en « goed voor Vijftig frank » (in rode druk), « Betaalbaar ter stadskas na den oorlog », de stadsschrijver, de burgemeester en « De namaker wordt met dwangarbeid gestraft » (in zwarte druk). Merk op dat deze biljetten van hoge waarde persoonlijk met de pen zijn ondertekend, zowel door de stadsschrijver als door de burgemeester. In de linkeronderhoek, onder SK, Leon Beyaert-Sioen.

Op de keerzijde van dit biljet zien we terug een vervormd kadermotief in rode druk op grijsbruin veld van bloemmotieven. Tekst in rode opdruk : « Stad Kortrijk, 50, 1915 » het cijfer 50 is door twee rozetten omsloten. Bij het biljet van 50 frank, komen zowel de vlaamse als de franse stadszegels op voor- en keerzijde voor. Meestal zijn ze met het woord « Payé » doorprikt voor vernietiging.

Het « Plaatselijk Bestendig Comité », beter gekend onder de naam « Comité voor den Amerikaanschen winkel » gaf ook nog twee waarden uit en wel : op grijsbruin kartonachtig papier, van formaat 100 bij 60 mm, met zwarte druk, gans in dubbel kader : bovenaan in een bloemenmotief het cijfer 5. De tekst is volgende : P.B.C. Kortrijk, Serie (volgt de serieletter) N° (volgt het nummer) ; tussen twee lijnen : Goed voor 5 centiem; onderaan : Deze « Bon » is slechts gangbaar in de winkels der P.B.C. als pasmunt bij het aankopen van waren. De keerzijde is onbedrukt.

De tweede waarde is deze van 10 centiem. Nu met enkel kader. Op de linkerzijde in bloemen- en bladerenmotief het cijfer 10. In stippelkader volgende tekst : P.B.C. Serie (volgt de letter der serie) Kortrijk, N° (volgt het nummer). Tussen twee lijnen : Goed voor 10 centiem. Onderaan : Deze « BON » is slechts gangbaar in de winkels der P.B.C. als pasmunt bij het aankopen van waren. Ook hier is de keerzijde blanco.

Hoeveel reeksen er van elke van bovengenoemde biljetten juist werden gedrukt is niet gekend. Wel weten we dat ze zowel op de persen van de Heer A. Goethals, als op deze van de Heer Beyaert-Sioen werden gedrukt. De gravures waren meestal van de hand van de Heer M. Bauwens, terwijl de Heer Art. Buyschaert voor het drukken zelf instond. Waar de waarden voor het P.B.C. werden gedrukt heb ik niet kunnen achterhalen.

Mijn dank gaat vooral naar de Heer Jules Vanthuyne, welke me met allerlei gegevens behulpzaam was en zonder wie dit artikel nooit ter perse zou zijn gekomen.

M. NUIJTENS.

NOODMUNTEN 1914-18 DER STAD GENT

De noodmunten van het stadsbestuur van Gent, geslagen gedurende de oorlog 1914-18, werden uitvoerig beschreven door de heer A. A. Haeck in de maandbladen van augustus en september 1959. In het nummer van november 1960 geeft hij de beschrijving van talrijke varianten.

Hieronder, uit mijn verzameling, enkele varianten die als proefslagen moeten beschouwd worden :

- a) 5 Frank 1918.
Eenzijdige afslag van de voorzijde, op nagenoeg vierkante tinnen plaat van 43 × 42 mm.
- b) 5 Frank 1918.
Eenzijdige afslag van de keerzijde, op ongeveer vierkante tinnen plaat van 43 × 44 mm.
- c) 2 Frank 1915 (vierkantig).
Munt in rood koper. Penningslag (frappe médaille), zoals bij de gewone stukken.
- d) 2 Frank 1915 (vierkantig).
Stuk in geel koper. Muntslag (frappe monnaie).
- e) 1 Frank 1915 (vierkantig).
Bij de meeste der vierkante stukken van 1 Frank vormen de diagonaal die loopt langs het cijfer I der voorzijde en de diagonaal die loopt door de rechtstaande leeuw op de keerzijde, een hoek van 90°.

Ik bezit eveneens een exemplaar, in penningslag, met gelijklopende diagonalen.

E. VANDERCAMMEN.

HET NOODGELD VAN BRUGGE 1914-1918

Zoals vele andere gemeenten kende Brugge tijdens de eerste wereldoorlog, eveneens een tekort aan pasmunt. Dit is een normaal verschijnsel in oorlogstijd, omdat het gewoon metaal en bijzonder het edel metaal meestal door de bezetter wordt ingehouden, en voor de rest door de partikulieren wordt weggestopt. Zo komt het, dat de overheid haar toevlucht moet zoeken tot het uitgeven van noodgeld, hetgeen wel van aard is (zo vertelt men) om ten dele aan die nood te verhelpen.

Zo was het ook ten gevolge van de nieuwe omstandigheden, die de eerste wereldoorlog met zich meebracht, dat het schepenkollege van de stad Brugge, zich verplicht zag op 25 augustus 1914 een krediet te laten uitschrijven, op de buitengewone uitgaven van de begroting van 1915, ten bedrage van 150.000 F. Deze som was bestemd, om de nieuwe uitgaven te voorzien en tevens de « Kasbons » van de stad Brugge te dekken. Door de stadsoverheid werden eerst kasbons uitgegeven ten belope van 1, 2 en 5 F. naarmate de noodwendigheden. Ze waren uitbetaalbaar ter stadskas, ten laatste op 15 januari 1915. Daar de uitbetaling ervan verzekerd was door het stadsbestuur, hadden ze zeker zoveel waarborg als de bankbiljetten, die met volle vertrouwen, door het publiek in ontvangst genomen werden.

Om de bevolking aan te sporen ook de « Kasbons » met hetzelfde vertrouwen te aanvaarden als de bankbrieven van de Staat, werd door middel van plakbrieven het vertrouwen aangewakkerd. De aanplakbrief vermeldde, dat de kasbons alleen geldig waren voor de stad Brugge en dat het publiek de Duitse marken kon omwisselen tegen kasbons bij het Komiteit van Onderstand, gevestigd in het stadhuis te Brugge. Tevens konden de personen, die begeerden de kasbons uit te wisselen, vóór 15 januari 1915, zich te allen tijde wenden tot de Brugse banken, die de bons in betaling zouden nemen ten zelfden titel als de gewone munt en de bankbiljetten.

Weldra was de opbrengst van de eerste kasbons, nl. 150.000 F, door de talrijke oorlogsuitgaven opgeslorpt en diende het schepenkollege op 19 september 1914 opnieuw een uitgifte te doen, ditmaal voor een bedrag van 200.000 F. Deze nieuwe kasbons, alle ter waarde van 2 F waren betaalbaar op 15 oktober 1915 en stonden onder de waarborg van de Burgerlijke Godshuizen van Brugge. Deze vormden zonder twijfel een stevige tegenwaarde, wanneer men weet, dat in die tijd de gezamenlijke waarde van de godshuizen, nagenoeg 100.000.000 F bedroeg.

Intussen had het Duitse leger onze stad bezet en de krijgsoverheid had de verplichting opgelegd, te voorzien in de inkwartiering, de voeding en het onderhoud van de Duitse troepen, die te Brugge hun intrek namen. Deze vorderingen vormden voor de stad een al te grote last en er werd bij hoogdringendheid door het schepenkollege besloten over te gaan tot de uitgifte van een derde reeks kasbons ter waarde van 20, 50 en 100 F. dit voor een totaal bedrag van 1.000.000 F, gewaarborgd in eerste rang door de Burgerlijke Godshuizen en in tweede instantie door de provincie West-Vlaanderen. Daar volgens een verklaring van generaal von Meyer, Duits krijgsgouverneur van de provincie, Brugge de enige stad van de provincie zou zijn, die een Duits garnizoen zou hebben, werd overeengekomen, dat de provincie zou tussenkomen voor de helft van de kosten. Bedoelde kasbons, uitbetaalbaar vanaf 1 mei 1916, dragen de gedrukte handtekeningen van een vertegenwoordiger van het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen, (Julien van Caloen), van de provinciale griffier (Verougstraete), van de gouverneur van de provincie (Jacques de Bisthoven), en de eigenhandige naamtekening van een lid van het schepenkollege.

Wegens de steeds toenemende oorlogskontributie echter, die van de stad geëist werd (500.000 F per maand) zag het gemeentebestuur zich spoedig nogmaals verplicht, een uitgifte te doen van kasbons, 20, 50 en 100 F, ten bedrage van 4.000.000 F. Aldus waren er op 15 januari 1915 reeds voor een globale som van 5.350.000 F aan kasbons in omloop. Daarenboven werd bij gebrek aan pasmunt, overgegaan tot het uitgeven van kleine kasbons ter waarde van 5 ct. en 25 ct., voor een gezamenlijk bedrag van 225.000 F. Het bedrag van deze snipperingen, werd gedekt door een gelijke waarde aan grote kasbons van 20, 50 en 100 F, die door het stadsbestuur ingehouden werden.

Alweer was de opbrengst van de 5.000.000 F kasbons spoedig uitgeput en diende men opnieuw naar geldmiddelen uit te zien, om de oorlogsuitgaven te bekostigen. Noodgedwongen nam het stadsbestuur voor de zesde maal zijn toevlucht tot het uitgeven van kasbons, want het beschikte niet over andere middelen om « liquide » munt in kas te krijgen. Daarentegen werden de kasbons tot hiertoe door het publiek gretig aangenomen, ten zelfden titel als de gangbare munt. Dit vertrouwen sproot voort uit de stevige waarborg, welke iedere uitgifte dekte, en het werd nadien bewezen toen de bezitters de kasbons zoveel mogelijk « oppotten », en deze relatief weinig in gewone omloop te vinden waren. Dit alles had tot gevolg dat ... het stadsbestuur op 30 maart 1917 nogmaald besliste een uitgifte te doen van kasbons, ditmaal ten belope van 2.650.000 F. Laatste kasbons, gelijk aan de vorige, waren uitbetaalbaar 6 maanden na het sluiten van de vrede.

Alle sukses ten spijt, moest men begin 1918 toch vaststellen dat men tot voor die tijd de enorme som van 8.000.000 F aan kasbons had uitgegeven. En nog volstond de opbrengst niet, om de buitengewone uitgaven te bestrijden, en vooral niet om te voldoen aan de steeds zwaardere eisen van de bezetter. Dit blijkt inderdaad uit het feit, dat het gemeentebestuur op 28 maart 1918, in een schrijven gericht aan de « Präsident der Zivilverwaltung für die Provinz West-Flandern » de toelating vroeg, om nogmaals een uitgifte te mogen doen van kasbons, voor een bedrag van 4.500.000 F. Ditmaal werd de toelating echter geweigerd door het Oberkommando van het 4e Armeekorps, daar de aangehaalde redenen niet van zodanige aard bevonden werden, om een uitzondering te rechtvaardigen op het toenmalig algemeen verbod kasbons uit te geven.

Hier volgen de verschillende soorten van kasbons :

- 1) Kasbon van 100 F,
- 2) Kasbon van 50 F, zelfde type, doch slechts ter waarde van 50 F ;
- 3) Kasbon van 20 F, zelfde type, doch slechts ter waarde van 20 F ;
- 4) Kasbon van 5 F, zelfde type, doch slechts ter waarde van 5 F ;
- 5) Kasbon van 2 F, zelfde type, doch slechts ter waarde van 2 F. Voor die waarde is er een variëteit (verschillend van kleur) waarop de vermelding « onder waarborg der burgerlijke godshuizen » weggelaten werd ;
- 6) Kasbon van 1 F, zelfde type als de variëteit van 2 F ;
- 7) Kasbon van 25 ctn en 5 ctn. Deze laatste heeft een variëteit, nl. dat de ene genaamtekend werden, door de toenmalige burgemeester Amedée Visart de Bocarmé, terwijl de andere de handtekening droegen van de dienstdoende burgemeester Ernest van Caloen.

Wij sluiten met een klein voorvalletje, dat zich voorgedaan heeft kort vóór het einde van de oorlog 1914-1918. Een Duits kommandant, verzamelaar van munten en bankbiljetten, kwam speciaal Brugge bezoeken, om zich de hele verzameling kasbons aan te schaffen. Verder werden exemplaren van deze kasbons aangetroffen na de wapenstilstand van 1918 bij geallieerde soldaten, zelfs in Engeland.

Juliaan Taelman.

NUMISMATIEKE WETENSWAARDIGHEDEN

Reeds in onze voorgaande maandbladen hebben we de gelegenheid gehad uittreksels uit het werk van de vader van de hedendaagse Gentse muntliefhebbers, René Ladrière, te laten verschijnen. Nu terug brengen we een artikel van deze auteur, dat vooral de beginnende verzamelaars nuttig zal zijn en waarvan we menen dat het ook diegene van onze leden zal interesseren, welke de Heer Ladrière persoonlijk hebben gekend.

De Redactie

In het aanleggen van verzamelingen, een liefhebberij van zeer oude datum, wordt op onze dagen meer dan ooit oefening of ontspanning gezocht, waaraan zelfs prins en vorsten mede doen; koning Frederik VIII, van Denemarken, toonde een bijzondere voorliefde voor de zichtpostkaarten. Gustaaf V van Zweden verzamelde allerhande zilverwerk en Victor Emmanuel III, van Italië, was een hartstochtelijk penningkundige.

Hoe aangenaam het ook weze een verzameling aan te leggen, het vergt in menig geval veel tijd, welke de meesten van ons behoeven te nemen op de vrije uren. Doch iedereen beschikt in meer of minder mate over een zeker aantal ontspanningsuren en gering in getal zijn deze, die zich niet overleveren aan enige liefhebberij van welke aard die ook moge wezen.

Reeds van af de kinderjaren heeft het aanleggen van verzamelingen een niet te misprijzen opvoedkundige waarde. Laat dan maar gerust uw kinderen, wanneer zij daar lust toe voelen, een deel hunner vrije uren daaraan besteden. De boog zij niet immer gespannen. Ontspanning is onontbeerlijk en bezig zijn is de hoofdzaak. Laat uw kind nooit leeg zitten als ge verlangt, dat er een werkzaam mens uit opgroeie.

Het aanleggen van welkdanige verzameling oefent doorgaans hand en smaak, zet aan tot orde en nauwgezetheid, geeft meestal stof tot nadenken en overleggen en mag dus inzonderheid bij de nuttige bezigheden gerangschikt worden.

De liefhebberij der numismatiek, heeft iemand verklaard, is er een die nooit bloed noch tranen zal doen vloeien; het is een wetenschap, zo vredelievend als aangenaam en nuttig. Inderdaad, om meer dan een reden is de voorkeur aan de munten- en penningverzameling te schenken: kunsten en wetenschappen, letterkunde en wijsbegeerte, goden- en fabelleer, poëzie, aardrijkskunde, chronologie, geschiedkunde, graveer- en beeldhouwkunst, staan met de numismatiek in nauw verband. Munten en medailles spreken ons van alle landen en door al de eeuwen heen, zij zijn geloofwaardige gedenktekenen, die tezelfdertijd oog en geest aangenaam aandoen.

De Romeinse keizer Augustus (63 vóór tot 14 na J. C.), de Italiaanse geleerde Petrarca (1304-1374), de kunstminnaar hertog van Berry (1340-1416) zoon van koning Jan II, Pieter de Medicis (1414-1460), Florentijns staatsman, de Duitse keizer Ferdinand I (1503-1564), broeder van Keizer Karel, Pieter-Pauwel Rubens (1577-1640), de prins onzer Vlaamse schilderschool, ziedaar enkele beroemde mannen, die aan numismatiek deden.

Wijlen professor J. Mac-Leod was een onvermoeibaar verzamelaar en bezat een rijke persoonlijke collectie; evenzo de te vroeg gestorven heer Justice, leraar aan het atheneum te Gent.

Zulke verzameling is bestendig toegankelijk voor het publiek, te Brussel, Museumpplaats 5, waar bewakers, met kennis van zaak, zeer bereidwillig aan de bezoekers alle inlichtingen verschaffen, die zij wenschen te bekomen.

Ten behoeve en ter opheldering van het geschiedkundig onderwijs in het « College van Sinté Barbe » heeft pater E. Van den Borre, reeds vóór jaren, in dit instituut een rijk gedocumenteerde verzameling munten aangelegd en methodisch gecatalogeerd.

Sinds eeuwen en eeuwen zijn de munten reeds als ruilmiddel gebruikt geworden en volgens de opzoekingen en oudheidkundige ontdekkingen, dagtekenen de oudste munten van honderden jaren vóór onze tijdrekening. Volgens de Griekse geschiedkundige Herodotos beweert, komt aan de Lydiërs de eer toe de uitvinders te zijn van de munten en reeds in de 6^e eeuw vóór J. C. was er niet een land waar de Grieken zich hadden gevestigd, of zij bezaten er hun munten.

Volgens de marmeren gedenksteden van Paros was het Phidon, tiran van Argos, die in Peloponesus een nieuw stelsel van maten en gewichten invoerde en op het eiland Aegine, in 804 vóór J. C. de eerste munten liet slaan.

Het is een welbekend feit, dat de muntstukken niet altijd bestaan hebben onder de vorm zoals wij die thans kennen en gebruiken. Er is weleer een tijd geweest, dat de mensen eenvoudig hun toevlucht namen tot ruiling. In Abyssinië namelijk werd het zout als ruilmiddel gebezigd; in andere streken van Afrika gebruikte men zekere zeeschelpjes, kauri's genoemd (cypræa caurica moneta); in Rusland het leder en in Siam het porselein. Tot in 1874 waren in Siam porseleinen munten in omloop, die verschillend waren in vorm, kleur, afbeelding en afmeting. Zelfs op onze dagen zijn de zonderlingste betaalmiddelen nog steeds in zwang bij zekere volkeren uit de binnenlanden van Oceanië en Afrika. Wij bezitten o.a. exemplaren van kauri's en hebben van Iquique, in Chili, een specimen van 10 centavos in gutta percha.

Hoe zonderling het ook klinke van gebakken geld te spreken, toch werden, enkele jaren geleden, in Duitsland stukken, rond van vorm en verschillend in kleur, afmeting en waarde, in pottenbakkersklei vervaardigd.

In de penningkabinetten treft men stukken aan in goud, zilver, biljoen, maillechort, nikkel, aluminium, brons, koper, ijzer, zink, enz.

Men mag met alle zekerheid beweren, dat de eerste gouden geldstukken werden vervaardigd onder het bestuur der koningen van Lydië.

IJzer, zink, lood, hout en leder werden slechts bij uitzondering gebezigd en met de wereldoorlog (1914-1918) is zulks alweer het geval geweest. Onze stad (Gent) was de eerste, die er mede begon, toen de 25 juli 1915 het vierkantig ijzeren 50 centiemestukje in omloop werd gebracht.

Duitse en Franse steden volgden weldra en wie dan de hedendaagse oorlogsmunten verzamelde, kon, met het oog op verscheidenheid van stof en vorm, een verzameling samenstellen, die niet van belang ontbloomt is.

De typen van munten verschillen tot in het oneindige en bieden steeds nieuwe bevalligheden aan. Hoe groot is niet de verscheidenheid en hoe rijk de afwisseling der voorstellingen! Naarmate de beschaving vordert, ziet men stap voor stap door de eeuwen heen, hoe zij gelijke tred houden met de vooruitgang op gebied van kunst, voor wat betreft grootte, gewicht, figuren, opschriften en dies meer.

Eertijds werden de munten met de hamer geslagen en eenzelfde stuk kwam soms twee-, driemaal onder de stempel derwijze, dat het beeld in dubbel verschijnt (monnaie tréflée).

Onder het staatsbewind van het Directoire (1795-99) in Frankrijk, werden stukken van 2 décimes op de helft der waarde gebracht; boven het cijfer 2 werd het woord « UN » gegraveerd en de s van décimes werd uitschraapt.

Onder het bestuur van koning Hendrik II (1547-59) werden in Frankrijk de eerste munten mechanisch vervaardigd; in 1585 wordt de vroegere werkwijze opnieuw aangenomen en in 1645, tijdens de regering van Lodewijk XIV, wordt het muntslaan met de hamer voor goed verboden.

In 1692, tijdens het bestuur van Karel II, werd in het atelier van Antwerpen de mechanische werkwijze ingevoerd, doch niet zonder verzet vanwege de werklieden, die er aan hielden, voort munten te slaan met de hamer.

Mettertijd is het muntslaan in volmaaktheid toegenomen en een denkpenning, in de wereldtentoonstelling van Brussel in 1910 geslagen, laat duidelijk toe de werkwijze van vroeger te vergelijken met de tegenwoordige.

In nauw verband met de munten- en penningkunde staat de wapenkunde; beide worden onder de voornaamste hulp-wetenschappen der geschiedenis gerekend.

Het is algemeen geweten, dat in veel gevallen op de munten het wapenschild van het vorstelijk of adellijk geslacht is afgebeeld. Dit schild vertoont doorgaans verschillende kleuren en is soms met verscheidene figuren bedekt. Kleuren en figuren hebben eigenaardige namen en een bijzondere betekenis.

Ziehier op welke wijze, op de munten en penningen, de meest voorkomende kleuren zijn aangeduid:

- A) Wit wordt zilver genoemd en wordt aangeduid door een effen veld. Wit symboliseert de onschuld.
- B) Geel wordt goud genaamd en is aangeduid door een effen veld bezaaid met stipjes. Betekend: rijkdom en geloof.
- C) Blauw krijgt de naam van azuur. Aangeduid door horizontale lijnen. Betekent: oprechtheid.
- D) Rood word keel genoemd en is aangeduid door loodrechte strepen en symboliseert fierheid en moed.
- E) Zwart noemt men sabel en wordt door over elkander heen getrokken pas- en loodlijnen voorgesteld. Is de kleur van rouw en smart.
- F) Purper. Aangeduid door schuine lijnen gaande van de linkerboven-naar de rechterbenedenhoek. Die kleur stelt de waardigheid voor.
- G) Groen wordt sinopel genoemd en stelt men voor door schuine lijnen van de rechterboven- naar de linkerbenedenhoek. Betekent: jeugd en schoonheid.
- H) Oranje. Aangeduid door over elkander heen getrokken schuine lijnen, van de rechterboven- naar de linkerbenedenhoek en van de linkerboven- naar de rechterbenedenhoek.

Met recht mag men zeggen, dat de kennis der munten- en penningkunde de studie wel waard is, en hier is studie synoniem van aange-naamte ontspanning. We zeiden reeds hoger van welk geschiedkundig belang deze is en inderdaad, honderde jaren vóór de boekdrukkunst was uitgevonden, ten tijde van het Romeinse rijk, werden de voornaamste feiten en gebeurtenissen uit iedere regering op de keerzijde der munten vermeld of afgebeeld. In menig geval zijn zij dus de verhalen der geschiedschrijvers komen staven of aanvullen, en op de muntstukken vindt men dus, daar zij van in de vroegste tijden van opschriften voorzien zijn, eveneens het principieel van de drukkunst terug.

René LADRIÈRE.

EINE SKIZZE ÜBER DEN RÖMISCHEN MÜNZFUSS UND DIE WÄHRUNGSPOLITIK DER KAROLINGER

Angeregt durch das Durchblättern eines Versteigerungskataloges vom Oktober 1960, in dem u.a. Münzen der Völkerwanderungszeit, der Merowinger, Karolinger, der sächsischen und salischen Kaiser angeboten wurden, habe ich mir soweit möglich Unterlagen beschafft und nachgelesen.

Das Reich der Pippiniden u. Karolinger war des erste (nach damaligen Begriffen) Weltreich in unserm heutigen europäischen Raume nach dem Zusammenbruch des römischen Imperiums.

Meine kurzen Notizen folgen nun als kleines Referat. Ich hoffe, wenn auch nichts neues gebracht wird, daß es doch als Repetition des Stoffes erfreuen kann.

Im alten Rom, dem imperium romanum, gab es als Währungsmünze den Aureus, der seinem Namen entsprechend golden war. Der Aureus wird in 25 Denare, der Denar in 4 Sesterzen, die Sesterz in 2 Dupondien oder 4 As unterteilt.

Im 3. Jahrhundert kam dann sowohl durch äußere (Germaneneinfälle, neues Perserreich etc.) als auch durch innere (Revolutionen, fehlender Nachschub neuer Wirtschaftsgüter etc.) Einwirkungen der Währungszusammenbruch. Erst unter Konstantin d. Gr. gab es wieder (für ca 750 Jahre!) eine stabile Währung. Der goldene Solidus zu 4,4 g war die Einheit. Auf ein römisches Pfund von 327,45 g rechnete man 72 Solidi. Unter Konstantin II. wurde als neue Silbermünze die Siliqua eingeführt. 24 Siliquae ergaben einen Solidus. Dazu kamen als Kupfermünzen die Folles (1 Follis hatte den Wert 1/10 Siliqua).

Als nun Pippin 752 in Soissons zum König der Franken gekrönt wurde (der letzte Merowinger wurde als entsprechende Altersversorgung von seinem Hausmeier ins Kloster gesteckt), begann er das Münzwesen, das unter den Merowingern ziemlich darniederlag, zu reorganisieren. Fortab stand das Münzrecht nur noch dem König zu, wobei der Kirche hier und da einige Zugeständnisse gemacht wurden. Als Material diente bis auf ganz wenige Ausnahmen nur Silber zur Herstellung der Münzen. Der silberne denarius oder Pfennig war in Mitteleuropa die Kurrentmünze. Größere Zahlungen erfolgten in Barrenform. Wie ich lesen konnte, sind die in Urkunden vorkommenden Schillinge (solidi) und Pfunde (talenta) nur als Rechnungsbegriffe zu werten.

Der denarius argenteus oder Pfennig wird schon unter Pippin verbessert. Statt 25 Schillinge (Edikt von Vernon 754/55) sollen jetzt noch 22 Schillinge auf des Pfund gehen. Der Schrötling, wie das ungeschlagene Metallscheibchen genannt wird, bisher dick und unregelmäßig, wird dünn und gleichmäßiger. Die Münzstätten werden auf 20-30 beschränkt.

Uns fällt beim Ansehen dieser Pfennige (zwischen 726 und 800) auf, daß auf ihnen keine Bildnisse zu sehen sind. Zur Erklärung dient uns, daß durch den Einfluß der arabischen Dirhems und der byzantinischen Silbermünzen einerseits, wie durch das von Papst Leo III im Jahre 726 erlassene Verbot der Bilderverehrung andererseits, nur Buchstaben und Zeichen (u.a. die fränkische Streitaxt = francisca) erscheinen.

780/81 stellen wir auf einmal eine grundlegende Änderung im Münzfuß fest: 20 Schilling-Pfennig sind 1 Pfund, wobei 12 Pfennige einen Schilling ergeben. (1 Pfund = 20 Schillinge = 20 × 12 Pfennige). Ist es nicht erstaunlich, daß sich diese Einteilung bis heute, 1180 (also eintausendeinhundertundachtzig) Jahre — nämlich in Großbritannien —

gehalten hat ? Bei dieser Währungsänderung wurde der Pfennig dicker (1,79-2,03 g). Wahrscheinlich mußte das Geld durch erhöhtes Silberangebot aus dem Kalifat aufgewertet werden. Die neuen Pfennige zeigen auch alle ein Kreuz !

Die Verbreitung der karolingischen Pfennige reicht von der Rheinmündung bis Oberitalien. Das Hauptwirtschaftsgebiet des Reiches erstreckte sich aber nur von der Rheinmündung bis zum heutigen Nordfrankreich. Münzfunde der Karolingischen Pfennige reichen über Haithabu bei Schleswig (wichtiger Pelzmarkt) bis Birka (Schweden) und Norwegen. Nachahmungen dieser Münztypen stammen z.B. auch aus Birka am Mälarsee sowie aus Pommern (sogen. Hedebybrakteaten) Es muß also eine rege Handelsbeziehung mit den skandinavischen Ländern bestanden haben. (Die Münzstätte Dorestad od. Dürstadt an der Rheinmündung mit der Blütezeit unter Ludwig dem Frommen wurde nach Störung der nordischen Handelsbeziehungen (Wikinger—Normannen) aufgehoben).

Da die heutigen Sammlerpreise selbst für die nicht seltenen Reichsdinare über DM 20.- (bfr. 250.-) und die silbernen Spitzenstücke zwischen DM 400.- und 1000.- (über 5000.- bis 12.500.- bfr.) liegen, ist dieser Zeitabschnitt zwar ein interessantes aber auch teures Sammelgebiet.

W. RECHMANN.

MAISON PILARTZ COLOGNE

La firme Pilartz, de Cologne, nous prie de signaler qu'elle envoie, sur simple demande, à tous les membres collectionneurs de notre groupement, ses catalogues de vente gratuits.

(Maison fondée en 1772)
5-7 Kring Street,
St. Jame's, London, S.W.I.
annonce que leur
PROCHAINE VENTE
aura lieu le 30-31 mai.
Collection de pièces rares en or du monde.
Environ 700 Lots. — 20 Planches.
Catalogue 5 N.F., sans frais d'envoi.

COTISATIONS 1961

Nous nous faisons un devoir de signaler que plus de 420 membres sont en ordre de cotisation pour 1961, et que bientôt nous commencerons les travaux préparatoires pour l'établissement de la liste des membres. Celle-ci comprendra l'indication des adresses et des genres de collection.

Mais pour ce faire, nous prions aimablement les quelques rares retardataires qui recevront le présent bulletin *muni d'un papillon rouge*, de bien vouloir verser d'urgence leur cotisation suivant les indications figurant dans le haut de la première page.

BIJDAGEN 1961

We aanschouwen het als een plicht U mede te delen dat reeds meer dan 420 leden in orde zijn met hun bijdrage voor 1961, en dat we weldra met de voorbereidende werken zullen beginnen voor het opstellen der ledenlijst. Deze laatste zal de aanduiding van de adressen en de aard van verzameling bevatten.

Om dit te kunnen doen, vragen we de enkele uitzonderlijke achterblijvers, welke het huidige maandblad *voorzien van een rood blaadje* ontvangen, ten spoedigste hun bijdrage te storten volgens de aanwijzingen welke voorkomen op de eerste bladzijde van dit maandblad.

NOUVEAUX MEMBRES

NIEUWE LEDEN

DE JONGHE, L., 103, Krijgslaan, Burcht : Alg. Verz.
DESMORTREUX, R., 3, Place Denis Roissou, Pithiviers (Loiret),
France : Coll. Gén.
JANSOONE, M., 139, Langstraat, Borgerhout : Alg. Verz.
PINCHET, A., 6, Oogststraat, Stene-Oostende : Alg. Verz.
VAN DAMME, A., 12, ave de la Constitution, Ganshoren : Coll. Gén.
VAN LEDE, G., 30, Zegemeer, Knokke : Alg. Verz.
VANOVERBEKE, R., 78, Chaussée de Londelinsart, Jumet-Haibois :
Belgique.

LE COIN DU COLLECTIONNEUR

HET HOEKJE VAN DE VERZAMELAAR

M. Moens, J., 37, rue de Samme, Virginal, offre des pièces françaises de 1293 à nos jours — la plupart en argent. Pièces des Etats d'Amérique du Sud, Afrique du Sud, Congo belge et colonies anglaises, portugaises, en argent. Egypte : canal de Suez, Scandinavie - Italie - Tchécoslovaquie - Pologne - Russie - Argent, à vendre ou à échanger contre des pièces d'Allemagne de 1700 à nos jours. Transactions à mon domicile.

M. Morin, Fr., 32, r. Van Arteveldestr. Boom (Belgique-België) cherche les monnaies ci-dessous, vraagt volgende munten :
Léopold 1er : or 25 fr. 1849, 10 fr. 1850 ; argent (zilver) 5 fr. 1838,
2 fr. 1835-38-40-44.
1 fr. 1833-1840, 1/2 fr. 1833-35-38-40-43, 1/4 fr. 1835.
2 1/2 fr. 1848 grosse tête (grote kop), 2 fr. 1849, 1 fr.
1849-50.

1/2 fr. 1849-50, 1/4 fr. 1850, 20 cts. 1858.

Cuivre : 10 cts 1833-47-49-56, 5 cts 1832-33-34-41-42-50-52-55-60.

Faire offre avec état des pièces et prix demandé. Je puis également offrir de nombreuses pièces belges en échange. Aanbieden met staat der munten en prijs. Kan veel belgische munten in ruil geven.

EXPOSITION A EUPEN

« Pays sans frontières » est le titre d'un livre illustrant Aix-la-Chapelle, Liège et Maestricht. « Pays tout en frontières » pourrait être le titre d'une exposition numismatique organisée dans un cadre local. « Les monnaies au pays d'Eupen de 1740 à 1960 » était le thème, choisi dans les trois derniers siècles bouleversés. Cette exposition s'adressait moins aux numismates qu'à l'historien et au grand public. Mais c'est là quand même un fait rare de pouvoir rassembler dans un même titre des périodes d'histoire autrichiennes, françaises, prussiennes, allemandes et belges.

Des médailles de la dynastie belge encadraient l'arbre généalogique de nos Rois.

Le concours des numismates des sections de Gand-Anvers et d'Aix-la-Chapelle contribua hautement à la réussite de l'exposition « Alt-Eupen »; celle-ci vit à certains jours défiler plus de vingt classes d'élèves de la ville !

L'avenir nous dira, si cet effort numismatique aura éveillé quelque intérêt dans le rang des jeunes.

Eupen, en mars 1961.

MARECHAL, Max.

TENTOONSTELLING TE EUPEN

« Land zonder grenzen » is de titel van een boek over Aken, Luik en Maastricht. « Land omringd door grenzen » zou kunnen de titel zijn van een numismatische tentoonstelling in een lokaal kader georganiseerd. « De munten in het land van Eupen van 1740 tot 1960 », was het thema, gekozen voor de laatste drie woelige eeuwen. Deze tentoonstelling was vooral gericht tot de historicus en tot het grote publiek en niet zozeer tot de muntkundigen. Maar daar ligt juist het merkwaardige, om onder éénzelfde motief de Oostenrijkse, Franse, Pruisische, Duitse en Belgische periodes samen te brengen.

Medailles van de belgische dynastie waren geplaatst bij de stamboom van onze vorsten.

De medewerking van verzamelaars van de afdelingen Gent, Antwerpen en Aken droeg zeer veel bij tot het welslagen van de tentoonstelling « Alt-Eupen »; deze mocht zich zelfs op zekere dagen verheugen op het bezoek van meer dan 20 klassen leerlingen van de stad.

De toekomst zal ons leren of deze numismatische inspanning vruchten zal dragen in de rangen van onze jongeren.

Eupen, maart 1961.

MARECHAL, Max